

PERKEMBANGAN PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH ERA KOLONIAL BRITISH DAN KESANNYA DI SELANGOR, 1901-1951

*(BRITISH COLONIAL ERA TIN MINING DEVELOPMENT AND ITS
IMPACT IN SELANGOR, 1901-1951)*

Nur Hafizah Md. Hamzah & Adnan Jusoh

Abstrak

Artikel ini memfokuskan tentang perkembangan perlombongan bijih timah di Selangor dari tahun 1901 sehingga 1951. Objektif artikel ini adalah untuk membincangkan kegiatan perlombongan bijih timah semasa era kolonial British yang telah merubah sektor ini sehingga berjaya meningkatkan pendapatan negeri Selangor. Di samping itu, penulisan ini juga turut membincangkan kesan perlombongan bijih timah terhadap perkembangan sosioekonomi di negeri Selangor sepanjang tempoh tersebut. Penulisan artikel ini menggunakan kaedah kualitatif dengan merujuk sumber primer dari Arkib Negara Malaysia seperti fail dan dokumen yang diperoleh semasa di bawah Pentadbiran British, sementara sumber sekunder pula diperoleh dengan merujuk buku dan jurnal di Perpustakaan Negara Malaysia (Kuala Lumpur), Perbadanan Perpustakaan Awam (Shah Alam), Perpustakaan Tun Seri Lanang (Universiti Kebangsaan Malaysia) dan Perpustakaan Tuanku Bainun (Universiti Pendidikan Sultan Idris). Hasil kajian mendapati perkembangan perlombongan bijih timah telah membawa manfaat kepada negeri Selangor kerana menjadi pengeluar utama di pasaran dunia. Perkembangan bijih timah turut membawa kepada peralihan penggunaan kaedah perlombongan dan perubahan perhubungan serta pengangkutan bagi membangunkan kemudahan infrastruktur negeri Selangor. Walau bagaimanapun, perkembangan bijih timah telah menimbulkan konflik sehingga menjejaskan pengeluaran bijih timah. Kesimpulannya, kekayaan bijih timah telah mendorong perkembangan perlombongan bijih timah untuk mendorong keterlibatan orang Cina dalam kegiatan perlombongan di Selangor sehingga memberikan pelbagai kesan terhadap sosioekonomi negeri Selangor.

Kata kunci: Selangor, Kolonial British, orang Cina, bijih timah, Perlombongan

Abstract

This article focuses on the development of tin mining in Selangor from 1901 to 1951. The objective of this article is to discuss the activities of tin mining during the British colonial era which has changed this sector and successfully increased the income of the state of Selangor. In addition, this writing also discusses the impact of tin mining on socioeconomic development in the state of Selangor throughout the period. The writing of this article uses a qualitative method by referring to primary sources from the National Archives of Malaysia such as files and documents obtained while under the British Administration, while secondary sources are obtained by referring to books and journals in the National

Library of Malaysia (Kuala Lumpur), Public Library Corporation (Shah Alam), Tun Seri Lanang Library (National University of Malaysia) and Tuanku Bainun Library (Sultan Idris University of Education). The results of the study found that the development of tin mining has brought benefits to the state of Selangor because it is a major producer in the world market. The development of tin also led to a shift in the use of mining methods and changes in communication and transportation to develop infrastructure facilities in the state of Selangor. However, the development of tin ore has created conflicts that affect the production of tin ore. In conclusion, the wealth of tin has encouraged the development of tin mining to encourage the involvement of the Chinese in mining activities in Selangor so that it has various socio-economic effects on the state of Selangor

Keywords: *Selangor, British Colonials, Chinese, tin, mining*

PENGENALAN

Perlombongan bijih timah di Selangor bukanlah sesuatu yang baharu kerana bijih timah telah diusahakan oleh orang Melayu secara tradisional tetapi bukan untuk tujuan dikomersialkan. Bijih timah juga merupakan bahan galian yang sangat bernilai sejak zaman Kesultanan Melayu Melaka. Perlombongan bijih timah telah diusahakan di Selangor sejak tahun 1820-an sehingga berlakunya pembukaan kawasan perlombongan bijih timah di Lukut. Pembukaan kawasan perlombongan bijih timah di Selangor telah membuka ruang kepada kehadiran pemodal Negeri-negeri Selat (NNS), pemodal Eropah, pelombong Cina dan pembesar Melayu untuk mengusahakan kawasan perlombongan bijih timah. Hal ini kerana perlombongan bijih timah menjadi sebuah industri yang utama di Tanah Melayu pada abad ke-19. Kebergantungan dalam industri perlombongan bijih timah merupakan sektor ekonomi utama bagi negeri Selangor. Ini dapat dilihat apabila bijih timah menjadi bahan eksport yang terpenting bagi negara Eropah yang sedang mengalami Revolusi Perindustrian dan mendapat permintaan yang sangat tinggi kerana kualiti bijih timahnya.

Kajian ini adalah mengenai perkembangan perlombongan bijih timah di Selangor antara tahun 1901 sehingga 1951. Skop tahun 1901 di pilih kerana Selangor antara Negeri-negeri Melayu Bersekutu yang memperoleh pendapatan bijih timah yang sangat lumayan iaitu 76,244.66 pikul manakala duti yang diterima berjumlah \$668,294.95. Pendapatan bijih timah menguntungkan negeri Selangor. Hal ini kerana terdapat banyak pembukaan dan penerokaan kawasan perlombongan bijih timah yang baharu di Selangor. Pembukaan dan penerokaan kawasan perlombongan bijih timah ini telah memberi impak kepada perkembangan industri bijih timah seperti kaedah dan teknik melombong, pembinaan sistem jana kuasa elektrik, pembangunan infrastruktur di Selangor. Sektor bijih timah turut menarik kehadiran ramai penduduk seperti orang Cina, orang India dan sebagainya seperti di Kuala Lumpur, Ulu Selangor, Kalumpang, Lukut dan Ulu Langat. Malah, pembinaan dan perkembangan infrastruktur juga turut bermula di kawasan bijih timah. Secara tidak langsung perkembangan ini dapat menjana ekonomi negeri Selangor dengan lebih pesat lagi.

LATAR BELAKANG

Selangor mempunyai sebuah unit politik yang utuh dan bentuk muka buminya diiri oleh Sungai Bernam, Sungai Jeram, Sungai Klang, Sungai Langat-Jugra, Sungai Lukut serta Sungai Raya yang pernah menjadi jajahan takluk Kerajaan Melaka (Khoo Kay Kim 1989). Selangor juga bersempadan dengan negeri Perak yang terletak di sebelah barat Banjaran Titiwangsa. Dari segi topografi Selangor terletak di tengah Semenanjung Tanah Melayu iaitu antara 3°40' dan 2°30' lintang utara dan bersempadan dengan Perak di utara, Pahang di timur dan Negeri Sembilan di sebelah selatan dan Selat Melaka di sebelah barat (Mohd Supian Sabtu 2005). Walau bagaimanapun, negeri Selangor kini terdiri daripada sembilan daerah utama iaitu Gombak, Hulu Langat, Klang, Kuala Selangor, Sabak Bernam, Hulu Selangor, Sepang, Kuala Langat, Petaling Jaya dan Shah Alam (Zulkanain Abdul Rahman 2005). Selangor juga turut mempunyai banyak lembangan sungai sehingga menjadikannya kaya dengan sumber bahan mentah.

Perlombongan bijih timah telah menggalakkan ramai pemodal dan pelabur datang ke Selangor. Ini kerana bijih timah mempunyai nilai yang tinggi di pasaran dunia. Pada abad ke-18, jajahan Ulu Selangor dan Kuala Kubu juga menjadi kawasan pengeluaran bijih timah, sementara Lukut pula merupakan kawasan yang sangat penting sehingga menjadi perebutan dalam kalangan pembesar Melayu. Selain itu, Kuala Lumpur juga turut berkembang sebagai pusat perlombongan bijih timah di Selangor kerana terdapat banyak penemuan lombong bijih timah pada awal abad ke-19. Pembesar Melayu turut menjadikan bijih timah sebagai hadiah kepada Sultan Melaka dan mendominasi kegiatan perlombongan serta perdagangan bijih timah. Hal ini kerana perdagangan bijih timah adalah di bawah pengawasan pembesar Melayu, sementara Sultan akan menerima hasil perdagangan bijih timah. Penduduk di Selangor adalah seramai 81,592 orang pada tahun 1891 (Zulkanain Abdul Rahman 2005). Antara kawasan perlombongan di Selangor adalah Serendah, Ulu Yam dan Kalumpang, sementara pusat perlombongan bijih timah di Selangor adalah Kuala Lumpur berikutan jumpaan yang hasil bijih timah yang banyak.

Peningkatan jumlah penduduk ini adalah kerana penghijrahan orang Cina dan orang Indonesia yang mengusahakan aktiviti perlombongan bijih timah serta disebabkan oleh kemasukan modal (Amarjit Kaur 1989). Ini kerana pemodal NNS menjadikan Selangor sebagai tapak pelaburan untuk kegiatan bijih timah. Pada peringkat awal, pemodal NNS telah memberikan pinjaman beras, candu dan wang kepada pembesar Melayu bagi mengusahakan aktiviti perlombongan bijih timah sementara pembesar Melayu pula akan membekalkan pelombong Cina (Amarjit Kaur 1989). Kemasukan pelombong Cina telah menyebabkan modal British dari NNS mula melimpah-ruah di kawasan perlombongan bijih timah. Hal ini kerana pemodal NNS memajak lombong daripada pembesar Melayu. Ini bertujuan untuk memastikan bekalan hasil perlombongan bijih timah tidak terputus dan harganya murah. Pada tahun 1934 hingga 1938, pelombong Cina dalam kalangan wanita juga turut dibawa masuk ke Selangor bagi menjalankan kegiatan melombong bijih timah (2006/0038139, SP.13/E/54 Kedatangan Orang Cina ke Tanah Melayu). Pada masa yang sama, pembesar Melayu juga akan membeli bijih timah pada harga yang telah ditetapkan sebelum dijual semula kepada pemodal NNS terutamanya dari Melaka (Mohd Isa Othman 2004). Hanya pembesar Melayu sahaja yang boleh memberi kebenaran kepada pihak yang berminat untuk mengusahakan kegiatan perlombongan bijih timah. Walaupun, sektor perlombongan memerlukan kos yang besar dan menanggung kos pengoperasian tersebut bersama persatuan mereka iaitu dalam kalangan kongsi gelap, namun ia tidak menghalang orang Cina untuk bekerja di lombong bijih timah (1957/0287556, Sel. Sec. General). Bagi menguruskan industri perlombongan bijih timah, pelombong Cina juga akan bersama-sama menyumbang sejumlah wang tertentu bagi kos peralatan tanah dan sebagainya. Malah, mereka mengusahakan perlombongan bijih timah sehingga berjaya mendapat sumber kekayaan yang besar.

Berdasarkan peraturan baharu tahun 1840 yang digubal oleh Raja Jumaat bin Raja Jaafar, pelombong Cina juga dibenarkan untuk mengeksport bijih timah. Pemodal NNS juga turut memberi pinjaman wang kepada pelombong Cina secara terus dan kemudian pelombong Cina akan membayar kepada pembesar Melayu setelah penjualan timah kepada pemodal NNS. Pengenalan peraturan baharu ini telah menyebabkan perkembangan industri bijih timah menjadi semakin perlahan dan akhirnya menyebabkan peranan pembesar Melayu berkurang. Ekoran itu, tercetusnya persaingan dalam kalangan pembesar Melayu sehingga mendorong kepada campur tangan British di Selangor bagi menyelesaikan perbalahan tersebut. Pentadbiran British di Selangor telah membawa kepada perkembangan petempatan, masyarakat dan landskap di Selangor seperti bandar Kuala Lumpur. Sementara Bandar Diraja seperti Klang, Kuala Selangor dan Jugra kekal sebagai pekan tradisional Melayu, pusat pentadbiran dan persemayaman raja.

PENGELUARAN BIJAH TIMAH DI SELANGOR

Selain Perak, Selangor merupakan negeri pengeluar utama bijih timah bagi Semenanjung Tanah Melayu. Menjelang tahun 1906 hingga 1938, pengeluaran bijih timah mulai merosot setelah kemunculan negara pengeluar lain seperti Bolivia, Nigeria dan Indonesia (Mohd Isa Othman 2004). Walau bagaimanapun, pengeluaran bijih timah masih tidak berkurang daripada satu per tiga keluaran dunia. Hal ini kerana harga timah tidak menentu malah turun naik harga bijih timah

bergantung kepada permintaan dunia dan stok simpanan. Oleh itu, pengeluar tidak boleh mempersoalkan sekiranya harga bijih timah sentiasa meningkat. Namun, apabila harga bijih timah jatuh pada tahun 1929, pengeluar bijih timah mendesak agar diadakan kawalan antarabangsa. Bagi mengimbangi pengeluaran bijih timah, negara pengeluar telah menubuhkan 'Jawatankuasa Timah Antarabangsa' dan bersetuju menetapkan kuota pengeluaran bagi menjamin harga. Realitinya, bijih timah memberi sumbangan besar kepada pendapatan negara. Ini dapat dilihat antara tahun 1889 hingga 1906, duti eksport terhadap bijih timah adalah antara satu per tiga hingga satu per dua pendapatan Negeri-negeri Melayu Bersekutu. Tahun 1938, sumbangan hasilnya adalah tidak melebihi 20 peratus. Laporan pengeluaran bijih timah dan timah dapat dilihat dalam jadual berikut;

Jadual 1. Laporan Pengeluaran bijih timah dan timah bagi tahun 1900 sehingga 1901.

1900				1901				Perbandingan			
Timah	Bijih timah	Jumlah	Cukai	Timah	Bijih timah	Jumlah	Cukai	Timah	Bijih timah	Jumlah	Cukai
Pikul	Pikul	\$	Pikul	Pikul	Pikul	\$	Pikul	Pikul	Pikul	\$	\$
27845.	38011.86	65857.	667140.	31035.	45208.68	76244.	668294.	10387.		1154.1	
34		20	82	98		66	95	46		3	

Sumber: 1957/ 0097949 Pemulangan bijih timah dan timah serta duti yang diterima oleh NNMB (Arkib Negara Malaysia)

Jadual 1 menunjukkan pemulangan hasil bijih timah dan cukai yang dikutip bagi negeri Selangor pada 1 Januari hingga 31 Mac 1901 serta perbandingan dengan tahun 1900. Laporan bijih timah ini telah mendapat pengesahan warden lombong bijih timah di Selangor pada 14 Mei 1901 yang beribu pejabat di Kuala Lumpur (1957/ 0287556, Sel. Sec. General 140/1937 Enclosure). Dalam dokumen ini, warden lombong juga telah memaklumkan mengenai pulangan statistik terhadap timah untuk diterbitkan dalam warta kepada Setiausaha Kerajaan Selangor. Pada tahun 1900, pendapatan Selangor bagi timah adalah sebanyak 27,845.34 pikul, sementara bijih timah adalah sebanyak 38,011.86 pikul. Pemerolehan mata wang adalah dalam bentuk dollar. Hasil pulangan timah dan bijih timah pula adalah berjumlah \$65,857.20 sementara cukainya adalah sebanyak 667,140.82 pikul. Perbandingan dengan timah dan bijih timah pada tahun 1900 adalah berlaku peningkatan iaitu sebanyak 10,387.46 pikul dan cukainya meningkat sebanyak \$1,154.13 (1957/0097949, Pemulangan bijih timah dan timah serta duti NNMB).

Pada tahun 1901 pula, hasil pulangan timah berjumlah 31,035.98 pikul manakala bijih timah adalah 45,208.68 pikul. Jumlah hasil keseluruhan timah dan bijih timah adalah \$76,244.66. Oleh itu, cukai yang dikenakan sebanyak 668,294.95 pikul dikurangkan kepada 68 peratus daripada berat kasar. Ia menunjukkan peningkatan kerana bijih timah mendapat permintaan yang tinggi di pasaran dunia sehingga menguntungkan kerajaan Selangor. Pertambahan eksport bijih timah dan timah telah mendatangkan keuntungan kepada kerajaan British. Nilai cukai bijih timah telah meningkat kepada \$2,223,942 pada tahun 1914.

Galakan polisi yang diperkenalkan oleh British pada 1874 di daerah Hulu Selangor telah menyebabkan tiada cukai duti import yang dikenakan ke atas bijih timah sepanjang tahun. Namun, cukai ke atas candu masih dikekalkan. Syarikat perlombongan juga mula menumpukan tumpuan di kawasan perlombongan yang dibangunkan semasa era Kolonial British iaitu di Kanching (Zulkanain Abdul Rahman 2005). Pasaran bijih timah mula mendapatkan potensi pada tahun 1879 setelah pelaburan ke atas perusahaan bijih timah meningkat secara berterusan sehingga tahun 1884. Peningkatan hasil pengeluaran bijih timah adalah kerana pembukaan semula lombong-lombong yang terbiar.

Pada 5 Oktober, Inspektor Lombong Kuala Lumpur telah melaporkan mengenai kecurian bijih timah kepada pihak berkuasa polis tempatan iaitu sebanyak 182.14 pikul (1957/0290230, Sel. Civil Affairs). Sebanyak 49 beg bersamaan dengan 39.14 pikul bijih timah dicuri pada 11 September 1945. Pada 15 September pula, berlaku kecurian sebanyak 66.00 pikul bijih timah, 18 September sebanyak 47.00 pikul bijih timah dan 19 September 1945 sebanyak 35 tab atau bersamaan dengan

30.00 pikul bijih timah. Hal ini kerana tiada sebarang pemulangan bijih timah yang ditunjukkan. Laporan kecurian bijih timah negeri Selangor dapat dilihat menerusi jadual di bawah;

Jadual 2. Laporan bijih timah yang telah di curi di Selangor

Tarikh	Beg / tab	Pikul
11 September 1945	49 beg	39.14
15 September 1945	-	66.00
18 September 1945	-	47.00
19 September 1945	35 tab	30.00
		182.14 pikul

Sumber: 1957/0290230 Bijih timah di Selangor (Arkib Negara Malaysia)

Keperluan penggunaan tenaga buruh pelombong bijih timah adalah seramai 31 orang sementara lombong bijih timah berfungsi selama 16 jam sehari (1957/0290230, Sel. Civil Affairs). Oleh itu, jumlah purata pembersihan atau pengeluaran bijih timah adalah pada kadar kira-kira 30 hingga 40 pikul seminggu. Terdapat ramai pelombong Cina yang bertugas sebagai pencuci dulang. Mereka bekerja di kawasan sekitar tempat penggalian iaitu di bahagian hujung yang bertentangan dengan loji yang berjumlah seramai 200 orang pelombong. Pelombong Cina ini bekerja untuk mencari nafkah namun, dianggap mencuri bijih timah milik pemajak tanah lombong bijih timah. Bagaimanapun, sekiranya kejadian ini berlaku majikan mereka akan segera mengenakan tindakan mengikut prosedur yang telah ditetapkan. Hal ini kerana pencerobohan atau kecurian bijih timah akan mengakibatkan kerugian yang besar. Sebelum pencerobohan, keluaran bijih timah bagi Selangor adalah berjumlah 250 pikul sebulan. Oleh itu, Enakmen Perlombongan tahun 1904 perlu diperkuatkan agar kecurian atau pencerobohan hasil bijih timah ini dapat dibendung.

KAEDAH PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH DI SELANGOR, 1901-1951

Kaedah Tradisional

Pada peringkat awal, perlombongan bijih timah dijalankan secara sederhana iaitu dikendalikan oleh orang Melayu. Orang Melayu menggunakan kaedah tradisional seperti mendulang, kait raga dan kait air secara perseorangan, sementara melampas dan empangan pula diusahakan secara berkumpulan (Mohd Isa Othman 2004). Pawang turut memainkan peranan penting dalam menjalankan kegiatan perlombongan bijih timah. Khidmat pawang ini diperlukan untuk menyemah sesuatu kawasan perlombongan agar tiada sebarang halangan besar mahu pun gangguan (Zulkanain Abdul Rahman 2005). Menyemah bermaksud menghidangkan atau menjamu orang halus yang menjaga sesuatu kawasan. Ia bertujuan untuk memujuk penunggu kawasan lombong bijih timah sebelum aktiviti perlombongan bijih timah dijalankan (Wong Lin Ken 1965). Amalan ini bukan sahaja digunakan oleh orang Melayu, malah pelombong Cina juga turut mengamalkannya. Pawang akan menerima bayaran daripada pembesar Melayu dengan kadar yang telah ditetapkan iaitu berjumlah \$6.25 (Wong Lin Ken 1965). Malah, pawang juga boleh menentukan kawasan yang mempunyai banyak hasil bijih timah dan kualiti bijih timah yang baik. Ini kerana pawang dianggap sebagai orang yang mahir untuk memelihara hubungan yang baik antara manusia dan alam. Pembesar Melayu juga tidak mempunyai teknologi dan modal yang sesuai untuk memenuhi permintaan bijih timah yang kian meningkat. Hal ini kerana proses pengeluaran memerlukan kos yang tinggi kerana bijih timah yang terdapat di kawasan permukaan bumi semakin berkurangan. Keadaan ini turut memberi ruang kepada pemodal NNS yang memiliki modal bertindak sebagai peminjam wang kepada para pembesar Melayu.

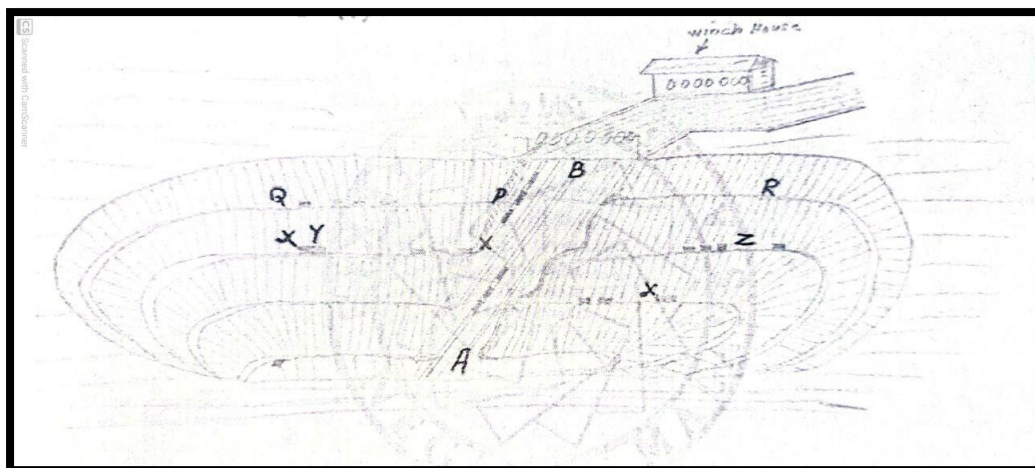
Kaedah Enjin Pam

Peningkatan hasil pengeluaran bijih timah adalah kerana penggunaan enjin pam yang membolehkan kawasan mendapan bijih timah diterokai secara lebih mendalam. Penglibatan pelombong Cina hanya menggunakan dua jenis enjin pam sahaja kerana kosnya yang sangat tinggi. Syarikat Barat yang gagal dalam perusahaan perlombongan bijih timah telah menjual enjin pam dengan harga yang rendah kepada pengusaha Cina. Menjelang akhir abad ke-19, terdapat 108 pam enjin di Selangor

dan lebih banyak lombong-lombong terbiar yang diteroka semula seperti di daerah Pudu dan Hulu Klang. Pengusaha lombong juga telah memodenkan kaedah melombong dengan menggunakan jentera berbanding sebelum ini yang menggunakan peralatan daripada cangkul, bakul rotan dan kayu bagi melakukan kerja melombong (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018).

Kaedah “*Haulage Incline*”

Kaedah *haulage incline* turut digunakan oleh pelombong untuk kedalaman 30 hingga 40 kaki bagi mengeluarkan karang daripada bijih timah terutamanya di kawasan yang berair (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018). Pada peringkat ini karang akan ditarik ke kawasan permukaan sebelum dimasukkan ke dalam mesin lopak. Selepas itu baharulah karang tersebut dipecahkan sepenuhnya sebelum dicampurkan dengan air dan terus menuju ke arah palong atau alat penjimat bijih timah yang lain. Bagi perlombongan terbuka ini, Syarikat Hong Fatt dari Sungai Besi memainkan peranan untuk mengepam air dari dasar lombong. Kemudiannya, bahan bijih tersebut akan dilepaskan ke dalam kepala atau hujung atas palong yang kebanyakannya terdiri daripada air, pasir dan sejumlah kecil timah-oksida atau *cassiterite*. Sementara, kotak pintu air lebar yang diperbuat daripada papan ditetapkan pada sudut yang mencukupi untuk membolehkan air mengalir ke bawah pada kelajuan sederhana. Keseluruhannya, sepanjang 80 hingga 100 kaki palang kayu diletakkan di seberang saluran dan selang empat kaki (1957/0287556, Sel. Sec. General). Dalam bahagian pertama lampiran itu rujukan dibuat kepada kaedah lain untuk memperoleh bijih timah dengan menggunakan operasi ruangan terbuka seperti menggunakan pam kelikir atau *haulage incline*.

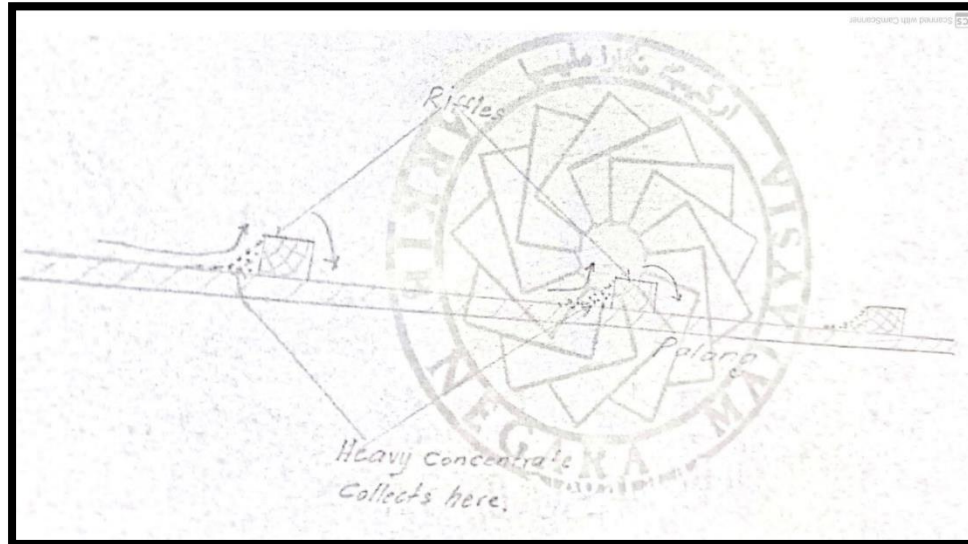

Rajah 1. Kaedah “*Haulage Incline*”

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie (Arkib Negara Malaysia)

Seterusnya, apabila air ditambah pasir maka akan menyebabkan bijih timah mencapai ke kawasan “*riffle*” yang pertama dan terpaksa berpusar ke atas. Bijih timah akan menjadi sangat berat sehingga boleh tenggelam melalui arus yang naik ke atas tetapi pasir yang lebih ringan tidak dapat dibawa ke atas. Seterusnya jumlah yang agak besar terletak di dalam palong (1957/0287556, Sel. Sec. General). Selepas beberapa hari, masa pembersihan tiba semua palang kayu ditanggalkan dan aliran air cetek mengalir perlahan-lahan ke bawah palong. Pelombong juga turut dilengkapi dengan pelbagai peralatan melombong seperti pengorek. Kerja dilakukan secara beransur-ansur sehingga menyeret bahan terkumpul ke kawasan hujung. Semasa mengacau campuran air, mereka akan membawa pergi banyak zarah pasir dan meninggalkan bijih timah. Bagaimanapun, campuran tersebut belum lagi bersedia untuk dileburkan. Seterusnya, palong akan dikeluarkan dari bekas kayu ke bangsal pembersihan. Pelombong Cina yang terlatih khas akan membasuh pasir yang tidak diingini dengan tangan mereka. Oleh itu, sehingga proses akhir pembersihan dijalankan ia mengandungi lebih kurang 75% timah metalik. Justeru, proses pengeringan dibuat sebelum bijih timah dibungkus untuk dihantar ke proses berikutnya. Sementara bagi jenis *haulage incline*, tenaga elektrik digunakan walaupun loji pengepam yang dipacu minyak dalam keadaan bersedia, namun

sekiranya berlaku kegagalan kuasa elektrik dan ditimpa banjir ia masih lagi dapat digunakan. Penggunaan tenaga elektrik akan membolehkan kawalan turut dapat membuat pertimbangan paling penting dalam semua operasi pengangkutan ke atas pemproses bijih timah sebelum ia dieksport. Kaedah *haulage incline* seperti lakaran rajah dua;

Rajah 2. Kaedah "Haulage Incline"

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie (Arkib Negara Malaysia)

Di Selangor, tenaga elektrik dibekalkan oleh kerajaan namun, kosnya agak tinggi iaitu berjumlah \$86,000 manakala kos penyelenggaraannya sebanyak \$90,025 (2006/0029093, Federated Malay States). Oleh itu, hanya lombong cetek akan menggunakan enjin berkuasa motor elektrik kerana lebih menjimatkan. Walaupun berkuasa murah tidak ada sebab mengapa ia tidak boleh digunakan pada pam kerikil terhadap lombong bijih yang jauh lebih dalam. Antara peralatan perlombongan yang dijanakan oleh enjin menggunakan minyak mentah adalah diesel seperti *Benz*, *Deutz*, *Fairbanks-morse*. Ini secara tidak langsung akan memudahkan pemerolehan hasil bijih timah sebelum dieksport ke luar negara. Di samping itu, bagi meningkatkan hasil pengeluaran pengusaha bijih timah perlu menggali pada kedalaman antara 30 hingga 50 kaki bagi memperoleh hasil bijih timah (2006/0029093, Federated Malay States). Malah, penggunaan enjin diesel yang bersaiz besar juga akan menyukarkan pengusaha lombong untuk mengalihkannya mengikut kedalaman kawasan lombong kerana mengambil kira struktur tanah dan ruangnya. Proses akhir selepas pembersihan adalah mengasingkan bijih timah dengan sisa-sisa lain sebelum disedut oleh pam kerikil. Pusingan yang terakhir pembersihan hasil bijih timah adalah dengan mengasingkan lendir. Oleh kerana bijih timah tertakluk di bawah Enakmen Perlombongan 1906 NNMB, perlombongan tidak boleh mengandungi lebih daripada 800 butir bahan pepejal bagi setiap gelen air dari kawasan palong (1957/0287556, Sel. Sec. General).

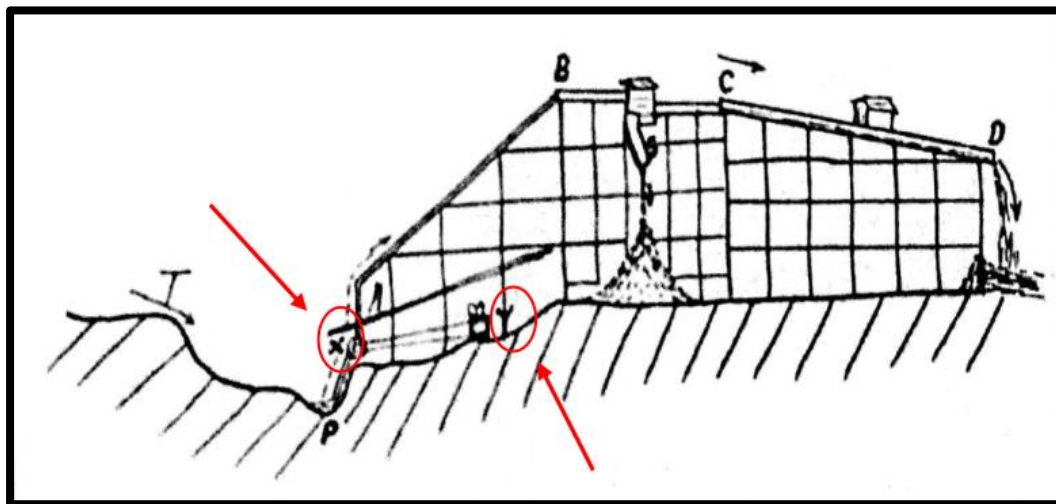
Pelombong Cina juga perlu mendapatkan sebidang tanah untuk tujuan mengumpulkan bahan bijih timah dan perlu membina benteng atau empangan di sekelilingnya. Pengasingan dari palong sebelum jatuh ke hujung kawasan tertutup ini akan memisahkan zarah pasir yang lebih berat supaya tidak bergerak jauh dari bahagian akhir palong. Di samping itu, bijih timah akan membentuk timbunan sementara air dan lendir yang lebih ringan akan bergerak ke hujung kawasan tertutup akan membentuk kolam. Lendir halus akan mempunyai peluang untuk mendap sebelum air tersebut mengalir keluar ke beberapa kawasan sungai atau di kawasan ambang alur tumpahan konkrit. Seterusnya, bijih timah yang melalui kawasan palong bergerak perlahan adalah disebabkan oleh ketinggian empangan dan ketinggian ambang alur. Oleh itu, ini akan membenarkan kawasan

terkumpul berlandir sementara zarah-zarah yang sangat halus memberi peluang untuk membawa mendapan keluar.

Kaedah Pam Kerikil

Perlombongan bijih timah di Selangor turut menggunakan kaedah pam kerikil (1957/0287556, Sel. Sec. General). Pam kerikil ini digerakkan dan dijanakan menggunakan tenaga elektrik. Terdapat satu saluran paip pendek dengan satu monitor untuk memecahkan tanah. Paparan tekanan monitor di dokong oleh motor, sementara di bahagian bawah akan menaikkan bahan bijih timah ke palong iaitu garisan seakan berbentuk kotak air. Penghantaran pam ke bawah tanah mempunyai kedalaman lapan diameter didorong dengan penggunaan enjin berkuasa motor 150 kuasa kuda (HP). Bahagian kedua pam kerikil pula menggunakan kuasa 120 HP (1957/0290230, Sel. Civil Affairs). Kaedah pam kerikil juga turut memerlukan teknik pengorekan bagi memperoleh hasil bijih timah yang berada di dalam perut bumi. Penggunaan teknik dan kaedah pam kerikil turut menjadi pilihan pelombong Cina. Hal ini kerana ia dipengaruhi oleh pelbagai faktor seperti jenis, kekayaan dan ciri fizikal tanah yang akan diusahakan. Seterusnya, dapat meluaskan hasil bijih timah ke dalam bekas tuangan yang tersedia untuk peralatan. Kemudian, terdapat peralihan kepada penggunaan bermotor elektrik. Hal ini seiring dengan kemajuan sistem pengangkutan yang menggantikan tenaga manusia kepada penggunaan enjin.

Selain itu, terdapat dua jenis pam kerikil yang digunakan oleh pelombong Cina iaitu jenis kaedah kerja tangan dan kaedah melampas. Kedua-dua jenis ini agak jarang digunakan terutamanya di kawasan perlombongan yang lebih besar walaupun pengeluaran sangat terhad dan menggunakan modal kecil. Bahan galas timah akan memanjang ke kawasan yang mempunyai kedalaman lebih dari seratus kaki di bawah permukaan (1957/0287556, Sel. Sec. General). Namun, pam kerikil tidak dapat menaikkan bijih timah ke atas. Hal ini kerana tanahnya sangat berharga terutamanya di bahagian kedua atau tiga. Oleh itu, penggunaan "lif" amat diperlukan bagi membawa naik ke atas permukaan bumi. Pelombong Cina juga akan melakukan dua atau tiga pam secara berasingan secara praktikalnya dengan membuat pembahagian kerja iaitu ada yang berada di bahagian atas dan bawah. Penggunaan pam kerikil amat diperlukan di kawasan perlombongan yang terbuka kerana menjimatkan masa dan kos. Lakaran kaedah pam kerikil boleh dilihat menerusi rajah tiga;

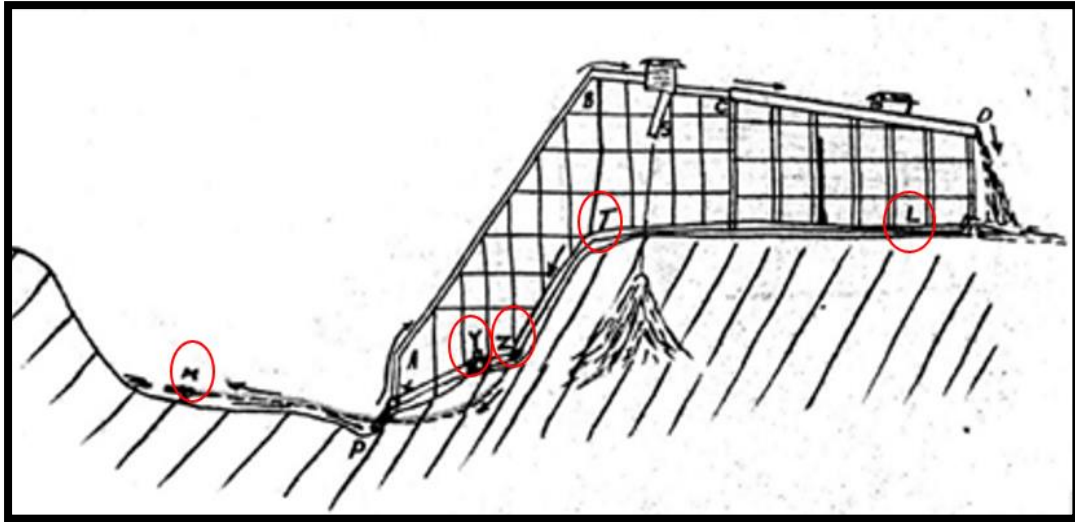

Rajah 3. Kaedah Pam Kerikil

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie. (Arkib Negara Malaysia)

Di samping itu, penggunaan pam kerikil juga digunakan di kawasan yang mempunyai kedalaman lapan hingga 10 kaki dan 15 hingga 20 kaki diameter. Pada bahagian tepinya, lubang akan dipasang pam emparan seperti di X. Kemudian ia digerakkan oleh enjin seperti di bahagian

bertanda Y. Paip sedutan, XP akan membentuk pam yang memanjang ke dalam lubang P. Selepas itu, paip penghantar atau “*flume*” dan palong akan disokong oleh tiang kayu dan bersilang pada keseluruhannya bagi membentuk struktur yang agak kurus. Strukturnya akan kelihatan seperti rangka yang begitu biasa bagi penduduk di Tanah Melayu. Apabila lubang semakin dalam, paip sedutan akan turut sama dipanjangkan. Bagaimanapun had kedalaman penggunaan kaedah ini ialah kira-kira 20 hingga 24 kaki. Ini dapat dilihat menerusi rajah di bawah;

Rajah 4. Kaedah Pam Kerikil

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie (Arkib Negara Malaysia)

Seterusnya, pam itu sendiri mesti diturunkan oleh paip penghantaran dengan sokongan kayu dan apabila lubang lombong menjadi cukup lebar aliran air tidak digunakan seperti dalam Rajah 4. Kemudian, pam air subsidiari Z akan dipasang dan biasanya akan digerakkan oleh enjin pam kerikil yang utama yang diketuai paip air ZTL. Paip penghantaran ZM dari pam dibawa keluar ke dalam lombong sebelum disambungkan kepada satu atau beberapa monitor. Baharulah saluran ditemukan dengan muncung hidraulik M dari mana ia dikeluarkan di bawah tekanan yang besar. Akhirnya, digunakan untuk meniup pasir dan bijih dari muka lombong. Walau bagaimanapun, penggunaannya kasar disebabkan oleh laluan pasir dan batu pada kelajuan tinggi mungkin tidak digunakan dalam masa yang singkat. Jika digunakan juga pam kerikil akan merosakkannya sepenuhnya. Oleh itu, pam akan dipasang dengan pelapik besi tuang yang boleh diganti dan menggunakan bilah pendesak.

Kaedah Kapal Korek

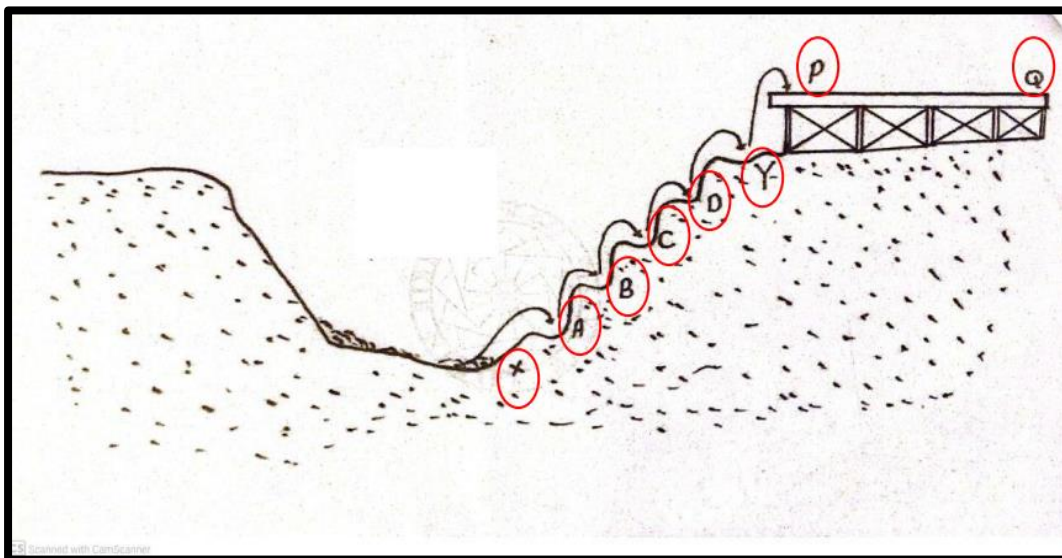
Penggunaan kapal korek pada tahun 1912 telah menggantikan tenaga orang Cina sebagai pelombong bijih timah secara besar-besaran (Amarjit Kaur 1989). Malah, kapal korek membolehkan karang digali dan dibawa terus ke permukaan. Penggunaan bakul di perlukan bagi menarik rantai sebelum bijih timah dihancurkan dengan menggunakan mesin. Tujuannya adalah untuk memisahkan bijih timah dengan tanah (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018). Sisa tanah juga turut dibuang terus bagi memudahkan pelombong mengambil hasil bijih sahaja. Baldi turut digunakan sebagai tempat penyimpanan hasil bijih timah. Hal ini kerana peralatan yang digunakan oleh pelombong Cina boleh diguna pakai di kawasan yang mempunyai kedalaman yang tinggi. Selain itu, sebuah jengkaut kecil yang berkapasiti $3/8$ cubic yd turut digunakan di kawasan perlombongan bagi memecahkan tanah yang keras. Walau bagaimanapun, pengunduran Jepun dari Tanah Melayu telah turut membawa sekali jengkaut sejourus sahaja penyerahan kuasa mereka kepada British Military Administration (BMA).

Kaedah 'Chain Pump'

Kaedah perlombongan bijih timah ini sangat penting kerana dapat menghasilkan pengeluaran yang banyak untuk negeri Selangor. Kaedah 'chain pump' turut digunakan oleh pengusaha Cina bagi menjalankan kerja-kerja penggalian yang kurang daripada 15 kaki (Yip Yat Hoong 1965). Pada masa yang sama, bagi pelombong Cina yang kebanyakannya mengendalikan lombong terbuka atau lombong dedah bagi memastikan bekalan kuasa membolehkan mereka beralih kepada penggunaan motor elektrik dan bukannya enjin diesel yang besar. Secara amnya, kaedah 'chain pump' yang digunakan oleh pelombong Cina untuk penggalian bijih timah terhad kepada kedalaman kurang daripada 15 kaki. Keperluan untuk meningkatkan pengeluaran memerlukan pelombong Cina menggali secara lebih dalam antara 30 dan 50 kaki (Yip Yat Hoong 1965). Oleh kerana, penggunaan enjin diesel yang bersaiz besar menyukarkan pelombong Cina untuk memindahkannya mengikut kedalaman lombong bijih timah kerana memerlukan pertimbangan ruang dan struktur tanah. Keadaan ini menyebabkan pemodal Cina beralih kepada motor elektrik kecil.

Kaedah Kerja Tangan

Pelombong Cina juga turut menggunakan kaedah kerja tangan yang kebanyakannya hampir pupus kecuali di kawasan daerah yang terpencil. Pelombong akan menggunakan cangkul untuk menggali bijih timah. Apabila lubang tersebut menjadi terlalu dalam, mereka akan membuangnya ke bumi sebelum terus keluar ke bangku permukaan seperti A, B, C seperti dalam rajah 4 di mana dibina di kawasan permukaan lombong. Sementara pekerja yang bekerja di dasar lombong di bahagian X kemudiannya akan melemparkan ke kawasan A. Di sini satu lagi kumpulan pelombong Cina akan menaikannya semula bijih timah ke kawasan B dan seterusnya secara bergilir-gilir. Kemudian, pelombong yang berada di kawasan permukaan di Y membuang bahan ke dalam kawasan kepala palong rendah iaitu di kawasan P, Q yang turut dibekalkan juga dengan aliran air memberi kesan pemisahan kasar bijih timah dari pasir.

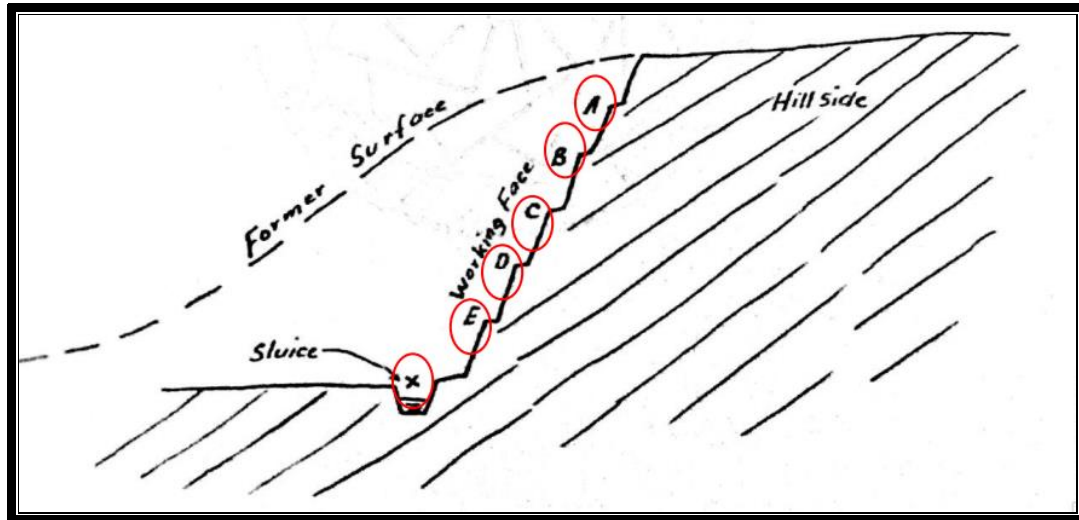
Rajah 5. Kaedah Kerja Tangan

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie (Arkib Negara Malaysia)

Kaedah Melampun

Kaedah melampun digunakan untuk kegiatan perlombongan di kawasan yang terbuka. Walaupun kaedahnya mudah tetapi amat perlahan dan melibatkan pengendalian beberapa kali bahan dalam satu kitaran. Kaedah melampun ini amat terkenal terutamanya di kawasan lereng bukit yang curam dan kawasan yang tinggi sehingga penggunaannya dilarang kerana berada di cerun bukit. Namun, kaedah ini terhad penggunaannya di kawasan lereng bukit yang rendah yang telah diusahakan secara

kecil-kecilan oleh pelombong. Kaedah ini memerlukan beberapa langkah seperti gambaran kedudukan A, B, C, D, E dan kemudian dipotong dengan alat seperti penyodok berpegangan panjang (1957/0287556, Sel. Sec. General). Semasa menggunakan kaedah ini pelombong akan berdiri di atas tangga sambil bekerja sementara bahan yang dikorek jatuh ke atas graviti ke dalam pintu air pada X sebelum disalurkan air ke palong yang biasanya dibina di dalam tanah itu sendiri. Kaedah melampan dapat dilihat menerusi rajah enam;

Rajah 6. Kaedah Melampan

Sumber: 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr. J.B. Mackie (Arkib Negara Malaysia)

KESAN KEGIATAN PERLOMBONGAN BIJIH TIMAH DI SELANGOR

Secara keseluruhannya, terdapat pelbagai kesan ekoran kegiatan perlombongan bijih timah, antaranya;

Kadar Upah Orang Cina Dalam Perlombongan Bijih Timah Berubah

Kadar upah di lombong bijih timah juga berubah apabila terdapat kelas yang berbeza. Sebagai contoh, gaji meningkat daripada \$90 sebulan kepada \$100 sebulan manakala syarikat Eropah membayar kontraktor gaji daripada 85 sen kepada \$1 sehari (Victor Purcell 1997). Pelombong Cina perlu membawa makanan mereka sendiri sementara tenaga elektrik dan penginapan disediakan oleh majikan. Selain itu, kontraktor akan membayar pelombong bijih timah kadar gaji harian sebanyak 50 sen hingga \$1. Bagi sektor perlombongan "open-cast" dan hidraulik, kadar upah lebih rendah tetapi penginapan, makan dan elektrik akan dibayar oleh syarikat. Pelombong Cina lelaki menerima gaji sebanyak 70 sen, sementara dalam kalangan wanita Cina pula dibayar 60 sen, manakala belia Cina dibayar sebanyak 40 sen. Akibatnya, pelombong Cina memperoleh purata gaji bulanan sebanyak \$9.70 dan menyediakan makanan mereka sendiri (Victor Purcell 1997). Oleh itu, apabila berlakunya permintaan terhadap bijih timah maka akan diikuti dengan keperluan tenaga buruh yang ramai. Hal ini kerana sektor perlombongan bijih timah menggunakan teknik yang berorientasikan tenaga buruh.

Secara umumnya di Selangor terdapat dua sistem pembayaran gaji untuk pelombong Cina dalam kalangan lelaki iaitu menggunakan sistem "Kung" dan "Pikul". Sistem ini berasaskan tempoh masa bekerja iaitu jika selama tiga jam atau lebih masa bersamaan dengan setengah "Kung" (1978/0006035, D.C.L Selangor 157/51). Walaupun kerja lebih masa tidak diwajibkan, rata-rata pelombong akan melakukan setiap hari satu syif iaitu lebihan masa selama 3 jam. Sepatutnya tempoh masa bekerja seorang pelombong adalah selama lapan jam. Oleh itu, pelombong Cina akan bekerja selama 11 jam sehari. Sebagai dorongan atau penghargaan kepada pelombong Cina yang

bekerja lebih masa mereka akan dibayar sebanyak 2 ½ jam lebih masa sebagai setengah “*Kung*”. Walau bagaimanapun, sekiranya terdapat kerja yang terdesak, pelombong Cina ini akan diberikan satu atau dua “*Kung*” bagi setiap satu atau dua jam kerjanya. Oleh itu, terdapat juga beberapa orang pelombong Cina yang mendapat purata bulanan sebanyak 80 hingga 90 “*Kung*”.

Kategori buruh Pong Sau merupakan pekerja kanan dan bekerja secara langsung di lombong bijih timah telah dibayar menggunakan sistem “*Kung*” sebanyak \$1.45 hingga \$1.55 berserta makanan. Manakala kategori buruh Chap Kung merupakan buruh yang berpengalaman dalam perlombongan bijih timah menerima bayaran sebanyak \$1.30 hingga \$1.40 dengan makanan. Kategori buruh Kungsi Kung pula merupakan buruh tidak mahir dalam perlombongan bijih timah menerima bayaran sebanyak \$1.17 hingga 1.27 dan makanan. Buruh Cina perempuan menerima kadar upah sebanyak \$1.91 hingga \$2.06 tanpa makanan manakala buruh India yang terdiri dalam kalangan lelaki India Tamil juga diberikan upah sebanyak \$1.81 hingga \$1.91 tanpa makanan (1978/0006035, D.C.L Selangor 157/51).

Jadual 3. Kadar upah dan gaji bagi pelombong Cina berkuatkuasa 1 Jun 1948

Kategori Buruh	Dengan Makanan		Tanpa Makanan	
	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum
Pong Sau	\$1.45	\$1.55	-	-
Chap Kung	\$1.30	\$1.40	-	-
Kungsi Kung	\$1.17	\$1.27	-	-
Perempuan Cina	-	-	\$1.91	\$2.06
India (lelaki)	-	-	\$1.81	\$1.91

Sumber: 1978/0006035 D.C.L. Selangor 157/51. Kadar upah, sistem sistem gaji pembayaran gaji & pendapatan pekerja di lombong bijih timah Cina di Selangor (Arkib Negara Malaysia)

Berdasarkan Jadual 3, kadar upah dan gaji yang dibayar kepada pelombong Cina lelaki di Selangor sama ada mereka ahli persatuan *Mining Member Employ Association* (M.M.E.A) atau pun tidak bayaran gaji atau upahnya adalah rendah. Pelombong Cina lelaki ini dibayar dengan kadar sebanyak \$1.55 dan \$1.40 iaitu berbeza sebanyak 10 dan 15 sen melebihi kadar maksimum. Sementara, buruh perempuan Cina biasanya menginap di sekitar kawasan lombong dan diberi satu bilik percuma dan dibayar kadar maksimum upahnya adalah \$1.91. Bagi lombong di Kepong, kadar upah buruh wanita Cina adalah sebanyak \$1.10 dan satu “*Kung*” ditambah bonus harga timah M.M.E.A. Malah, mereka juga turut diberikan bekalan makanan secara percuma iaitu dua hidangan nasi dan satu bubur setiap hari. Purata pendapatan bulanan buruh wanita Cina di lombong ini termasuk bonus adalah sebanyak \$70/-. Terdapat juga sebilangan kecil lombong bijih timah milik orang Cina yang menggaji buruh India iaitu seramai lima hingga 10 orang buruh India (1978/0006035, D.C.L. Selangor 157/51). Walaupun buruh India tidak diberi sebarang makanan tetapi mereka diberikan penginapan percuma di sekitar lombong. Buruh India akan dibayar upah sebanyak \$1.90 atau \$1.95 satu “*Kung*” berserta ditambah bonus M.M.E.A.

Tidak semua lombong bijih timah milik orang Cina membayar bonus harga bijih timah seperti kehendak persatuan M.M.E.A. Contohnya, sebuah lombong bijih timah di Sungai Tua tidak membayar apa-apa bonus namun telah memberikan peningkatan yang ketara dalam kadar gaji. Lombong di Serendah telah menaikkan kadar gaji pelombong dan memberi bonus jauh lebih tinggi daripada yang disyorkan oleh persatuan M.M.E.A. Pong Sau dan Chap Kung menerima sebanyak 30% kenaikan daripada pendapatan mereka. Bagi pelombong di Cheras, hanya Pong Sau menerima sebanyak 25% kenaikan tertakluk gaji maksimum iaitu sebanyak \$30/sebulan. Malah, kadar upah yang diberikan kepada pelombong di Cheras lebih tinggi daripada yang disyorkan oleh M.M.E.A.

Pengusaha lombong bijih timah tidak tertakluk kepada undang-undang yang ditetapkan oleh M.M.E.A, bagi membayar gaji pelombong bijih timah. Namun, mereka perlu membayar bonus pekerjaanya sebanyak 44%. Hal ini kerana kadar upah pelombong bijih timah ini adalah sebagai bonus harga timah dan tertakluk kepada kadar maksimum iaitu \$30 mengikut saranan persatuan

M.M.E.A. Ini bertujuan agar mengelakkan ketidakpuasan hati dalam kalangan pekerja lombong (1978/0006035, D.C.L Selangor 157/51). Sementara itu, bagi pekerja wanita yang tidak mendapat bonus langsung dan mereka sememangnya mempunyai alasan yang baik untuk membuat aduan.

Jadual 4. Kadar upah dan gaji bagi pelombong mengikut kawasan lombong

Kategori Buruh	Sungai Tua	Serendah	Cheras
Pong Sau	\$2.80 dan satu "Kung" tiada bonus	\$2.00 dan satu "Kung" ditambah 30% pendapatan tetap sebagai bonus	\$1.80 dan satu "Kung" ditambah 25% pendapatan tetap sebagai bonus
Chap Kung	\$ 2.50 dan satu "Kung" tiada bonus	\$1.86 dan satu "Kung" ditambah 30% pendapatan tetap sebagai bonus	\$1.50 & \$1.60 dan satu "Kung"
Kungsi Kung	bekerja	bekerja	\$1.45 dan satu "Kung"
Pekerja Wanita	\$2.50 dan satu "Kung" tiada bonus	\$2.10 dan satu "Kung" ditambah 30% pendapatan tetap sebagai bonus	\$2.00, bonus dan satu "Kung"
Pekerja India (Tamil)	\$2.50 serta beberapa \$2.70 dan satu "Kung" serta tiada makanan dan bonus tetapi diberi \$10 sebagai elaun rumah		\$95 ditambah satu bubur gula percuma tetapi perumahan \$82 tiada makanan dalam beberapa kes penginapan percuma diberikan di lombong

Sumber: 1978/0006035 D.C.L. Selangor 157/51. Kadar upah, sistem sistem gaji pembayaran gaji & pendapatan pekerja di lombong bijih timah Cina di Selangor (Arkib Negara Malaysia)

Selain menggaji buruh harian, pengusaha lombong menggaji buruh melalui kontraktor dan membayar mereka juga pada sistem "Kung" (1978/0006035, D.C.L. Selangor 157/51). Kelebihan menggaji buruh melalui kontraktor ialah bilangan buruh kontrak boleh ditambah atau dikurangkan tanpa menyusahkan pengusaha lombong. Buruh kontrak ini diberi penginapan percuma di lombong tetapi menguruskan makanan mereka sendiri. Di sesetengah lombong bijih timah terdapat juga tukang masak yang diambil bekerja dan perbelanjaan makanan turut dikongsi oleh pelombong. Anggaran kos makanan seorang buruh bagi tempoh sebulan adalah sebanyak \$36 (1978/0006035, D.C.L Selangor 157/51).

Kadar gaji pelombong juga biasanya adalah sebanyak \$2.65 hingga \$2.75 setiap "Kung" bagi tempoh kerja selama 8 jam (1978/0006035, D.C.L. Selangor 157/51). Kontraktor akan mengambil 20 sen hingga 30 sen sebagai komisenya daripada jumlah tersebut. Bayaran untuk "Ka Han" sekiranya kerja lebih daripada 3 jam ialah \$1.00 dan bukannya separuh kadar "Kung". Penjelasan biasa yang diberikan untuk perbezaan ini ialah kadar \$2.65 atau \$2.75 setiap "Kung" termasuk \$1.00 sebagai wang makanan dan tidak sepatutnya ada pembayaran wang makanan untuk kerja lebih masa. Pelombong juga akan memperoleh pendapatan termasuk bonus purata sebanyak \$130 sebulan yang mana mereka membayar kira-kira \$36 sebulan bagi makanan mereka.

Selain itu, terdapat juga bayaran mengikut sistem “pikul”. Pembayaran adalah melalui hasil bijih timah dan terdapat beberapa lombong mengguna pakai sistem ini. Buruh yang diambil bekerja melalui kontraktor akan dibayar oleh pengusaha lombong dengan kadar tetap bagi setiap pikul bijih timah mengikut keluaran hasil lombong. Kadar setiap pikul untuk seratus pikul pertama biasanya \$40. Kontraktor juga akan mendapat komisen sebanyak lima peratus hingga sepuluh peratus daripada jumlah wang yang dibayar untuk bijih timah yang dihasilkan. Kontraktor biasanya bekerja dengan buruhnya dan berkongsi komisyennya mengikut bilangan "*Kung*" yang dilakukan secara individu dan perlu membayar harga makanan mereka. Purata pendapatan bulanan mereka adalah lebih kurang \$135 yang mana mereka membayar kira-kira \$34 hingga \$36 sebulan untuk makanan mereka.

Pembinaan Sistem Pengangkutan dan Perhubungan di Selangor

Perkembangan perlombongan bijih timah di Selangor telah mengembangkan sistem pengangkutan dan perhubungan seperti;

Jalan Raya

Jalan raya juga telah dibina oleh British sebagai pengangkutan dan perhubungan. Pembinaan jalan raya bertujuan untuk menggantikan penggunaan jalan denai agar mudah dilalui oleh kereta lembu. Justeru, jalan raya berturap dan tanah merah dibina. Kebiasaannya kereta lembu juga digunakan untuk mengangkut hasil bijih timah ke kawasan permukaan sungai (1978/0006035, D.C.L Selangor 157/51). Hal ini kerana bijih timah telah dihantar dengan menggunakan jalan kereta lembu. Malah ia mengambil masa yang agak lama kerana jarak perjalanannya yang jauh. Oleh itu, urusan pentadbiran dan komersial British akan menjadi lebih sukar. Jalan kereta lembu telah dibaiki dan diperluaskan pada tahun 1902 untuk kegunaan motokar. Perkembangan bijih timah telah meluaskan jaringan jalan raya pada tahun 1910 ekoran perkembangan industri dan permintaan getah di pasaran.

Oleh yang demikian, sistem rangkaian jalan raya di Selangor menghubungkan bandar dengan bandar melalui jalan tanah merah yang dibina oleh pihak swasta khususnya di ladang getah. Akibatnya, pembinaan jalan raya semakin berkembang pesat khususnya di kawasan perlombongan bijih timah. Menjelang tahun 1930, rangkaian jalan raya yang lengkap telah dibina terutamanya di kawasan pantai barat yang menghubungkan Perai, Province Wellesley, Perak, Selangor, Negeri Sembilan, Johor hingga ke Singapura (Tan Ding Eing 1975). Tujuan pembinaan landasan kereta api dan jalan raya kerana British meluaskan kuasa mereka di Tanah Melayu dan memudahkan urusan pentadbiran mereka. Pembinaan jalan darat ini akan menghubungkan antara kawasan perlombongan dengan kilang-kilang memproses bijih timah. Pembinaan sistem perhubungan jalan raya dan jalan kereta api akan memudahkan mengangkut bijih timah dari kawasan perlombongan ke pelabuhan utama untuk diekspor (Azmah Abdul Manaf 2001). Contohnya, Sultan Abdul Samad ibni almarhum Raja Abdullah iaitu Sultan Selangor keempat telah membelanjakan wangnya sendiri untuk membina jalan di Ulu Langat (Azmah Abdul Manaf 2001).

Landasan Kereta Api

Pembinaan landasan kereta api juga berhampiran dengan kawasan perlombongan yang akan menghubungkan terus ke pelabuhan. Kos pembinaan landasan kereta api lebih murah dan berupaya membawa muatan yang banyak berbanding kenderaan lain. Terdapat tiga fasa pembinaan landasan kereta api iaitu di peringkat awal antara tahun 1885 hingga 1896. Landasan kereta api pertama dibina pada tahun 1885 menghubungkan Taiping dan Port Weld dan kereta api menghubungkan Kuala Lumpur dan Kelang telah dibina pada tahun 1886. Perkembangan pengangkutan ini membawa kepada pembukaan lebih banyak lombong baharu, seterusnya meningkatkan pengeluaran bijih timah selain menunjukkan mengenai kepentingan jalan darat. Jalan kereta api yang jaraknya pendek telah dibina khusus untuk memenuhi keperluan perlombongan. Jalan raya ini dibina dari Kuala Lumpur ke Sungai Kelang atau Bukit Kuda pada tahun 1886 dan dilanjutkan ke Kelang melalui jambatan Connought pada tahun 1890 (D.G.E. Hall 1987). Penglibatan orang Cina juga diperlukan untuk menyiapkan kemudahan ini.

Kemudian, landasan kereta api pendek ini dibina menghubungkan Kuala Lumpur dengan kawasan perlombongan bijih timah di Rawang, Kuala Kubu dan Sungai Besi antara tahun 1888 hingga 1895. Pembinaan landasan kereta api ini ditanggung kosnya oleh British melalui kutipan cukai atau melalui pinjaman yang dibuat oleh Negeri-negeri Selat (Amarjit Kaur 1985). Antara yang terlibat dalam pembinaan landasan kereta api ini adalah jurutera British dan tenaga terlatih yang dibawa dari Ceylon dan Benggal di samping buruh-buruh tempatan. Di fasa kedua pula, pembinaan landasan kereta api Kuala Lumpur telah dipanjangkan hingga ke Port Swettenham pada tahun 1899 (Azmah Abdul Manaf 2001). Corak pembinaan landasan kereta api ini bukan berdasarkan perlombongan semata-mata sebaliknya berdasarkan pentadbiran juga.

Penubuhan Jabatan Kerja Awam

Di samping itu, British telah menubuhkan Jabatan Kerja Awam yang berperanan untuk membina jalan darat. Di peringkat awal, jalan-jalan darat yang dibina adalah jalan denai yang menggunakan batu kerikil dan yang tidak berkerikil (Azmah Abdul Manaf 2001). Pembinaan jalan-jalan darat di Selangor agak perlahan kerana kos yang sangat tinggi. Hal ini kerana kedudukan lombong bijih timah terletak jauh di kawasan pedalaman. Walau bagaimanapun, menjelang tahun 1880 pembinaan jalan darat yang menghubungkan Damansara hingga ke Kuala Lumpur sehingga ke Pelabuhan Kelang telah dibina. Malah, jalan-jalan darat tersebut telah dinaiktarafkan kepada jalan utama berikutan kepentingan Kuala Lumpur sebagai pusat pentadbiran. Impaknya, pada tahun 1906, terdapat 1600 batu denai berkerikil dan 270 batu jalan yang tidak berkerikil telah siap dibina sekitar pantai barat.

Pelabuhan

Kuala Kelang adalah sebuah kampung kecil yang dihuni oleh nelayan dan petani. Sementara, Sungai Kelang pula merupakan jalan penghubung antara Kuala Kelang ke Pengkalan Batu manakala Pelabuhan Kelang menghubungkan Kuala Lumpur. Bagaimanapun, selepas British membina Jambatan Belfield yang menghubungkan Kelang Utara dan Kelang Selatan, fungsi pelabuhan itu mula merosot. Pelabuhan baharu di Kuala Kelang kemudiannya dicadangkan oleh Sir Frank Swettenham pada tahun 1893 dan siap dibina pada tahun 1900 berikutan siapnya pembinaan landasan kereta api Pelabuhan Kelang ke Kuala Kelang pada tahun 1889. Pembukaan Pelabuhan Swettenham pada tahun 1900 juga telah merangsang pembangunan perindustrian terutamanya di kawasan Kelang yang diberi nama sebagai Pelabuhan Kelang. Hal ini kerana bijih timah merupakan produk utama yang dihasilkan dan diekspor melalui pelabuhan ini dari awal abad ke-14 hingga abad ke-20. Sebanyak 2000 pikul bijih timah setahun yang dikeluarkan dari Sungai Kelang sehingga abad ke-19 (Khoo Kay Kim 1984).

Perkembangan Sistem Telekomunikasi

Perkembangan sistem telekomunikasi di Selangor seiring dengan keperluan perniagaan dan pentadbiran. Kegiatan perniagaan di jalankan oleh pihak Inggeris sejak pertengahan abad ke-19 ekoran jupaan longgokan bijih timah di Selangor. Oleh kerana itu, syarikat Inggeris telah memasang talian komunikasi untuk keperluan perniagaan khususnya talian telegraf bagi menghubungkan bandar dan daerah dengan pusat perniagaan mereka di England. Malah, pembinaan syarikat telekomunikasi di negara ini telah dirintis oleh syarikat perniagaan Inggeris yang berpusat di Singapura (Khoo Kay Kim 1984). Pemasangan kabel telegraf ini dibina secara rancak menjelang 1885 setelah tertubuhnya Negeri-negeri Melayu Bersekutu. Menjelang tahun 1886, talian telegraf mula di pasang menghubungkan Kuala Lumpur dengan Melaka (J.M. Gullick 1988) dan sehingga tahun 1904 talian kabel yang di pasang adalah sepanjang 2000 batu (Azmah Abdul Manaf 2001). Kemudahan telegraf dan telefon diperkenalkan bertujuan untuk memudahkan urusan pentadbiran, pertahanan, perniagaan serta perladangan termasuklah di hospital dan balai polis. Malah, seawal tahun 1891, daerah-daerah itu mempunyai talian telegraf yang disambungkan ke ibu negeri Selangor ketika itu.

Perkhidmatan Pos

Seterusnya, British telah membina perkhidmatan pos yang bermula sejak tahun 1880 di Kuala Lumpur. Perkhidmatan ini direka untuk memudahkan komunikasi antara negeri-negeri Tanah Melayu khususnya Selangor dengan dunia luar. Sistem pentadbiran dapat dijalankan dengan mudah dan menjimatkan kos apabila perkhidmatan ini diperkenalkan oleh British sekali gus pembangunan ekonomi, pusat pentadbiran serta pelabuhan telah berlaku sehingga ke kawasan perumahan. Pada tahun 1875, sebuah pejabat pos telah dibina dan perkhidmatan itu akhirnya diperluaskan ke seluruh Selangor contohnya sekitar Kuala Lumpur, Kelang, Kuala Kubu dan Kajang. Sehingga tahun 1904, perkhidmatan pos telah mengendalikan sebanyak 10 juta pucuk surat (D.G.E. Hall 1987). Perkhidmatan pos juga berkembang dengan cepat sebagai memenuhi keperluan pentadbiran British.

Keperluan Tenaga Buruh Dalam Kegiatan Lombong Bijih Timah di Selangor

Sebelum kedatangan British, penglibatan orang Melayu dalam kegiatan perlombongan bijih timah adalah secara kecil-kecilan atau sambilan. Keadaan ini menyebabkan pengeluaran hasilnya adalah sedikit. Orang Cina juga turut terlibat untuk mengusahakan lombong bijih timah milik pembesar Melayu yang semakin berkembang. Kehadiran pelombong Cina ini digalakkan oleh pembesar Melayu bagi menjalankan kegiatan perlombongan bijih timah. Ini dapat dilihat apabila Sultan Ibrahim Shah iaitu Sultan Selangor kedua tidak menghalang kemasukan orang Cina dari China untuk menjalankan kegiatan perlombongan bijih timah di Lukut sejak tahun 1815 lagi. Malah, baginda juga turut melantik seorang Kapitan Cina bagi menjaga kebajikan pelombong Cina. Kejayaan perlombongan di Lukut telah membuka ruang orang Cina ini membuka lombong bijih timah di Ampang, Kanching, Kelang dan Hulu Selangor.

Pada peringkat awal, pemodal NNS membekalkan keperluan tenaga buruh kepada pembesar Melayu untuk mengusahakan perlombongan bijih timah (D.G.E. Hall 1987). Perbalahan dalam kalangan pembesar Melayu juga telah membuka ruang kepada orang Cina untuk menguasai kawasan perlombongan bijih timah. Antara pengusaha Cina yang melibatkan diri dalam kegiatan perlombongan pada tahun 1889 hingga 1902 adalah Yap Kwan Seng. Penyediaan tenaga kerja yang mencukupi dapat memastikan kelancaran operasi syarikat perlombongan bijih timah apabila lombong dibuka. Oleh itu, pihak kerajaan British memberikan galakan kemasukan tenaga buruh khususnya dari China. Peningkatan orang Cina pada tahun 1897 iaitu sebanyak 49,202 orang kepada 61,530 orang menjelang tahun 1900 (Wong Lin Ken 1965). Keadaan ini menunjukkan bahawa perusahaan bijih timah adalah berintensifkan tenaga buruh.

Selain itu, perkembangan lombong bijih timah di Selangor telah menyebabkan penghijrahan orang Cina secara besar-besaran. Ini kerana dasar British membawa masuk orang Cina secara beramai-ramai bagi memenuhi keperluan tenaga buruh. Kedatangan orang Cina ini adalah disebabkan perkembangan bijih timah dan mendapat permintaan yang tinggi di pasaran dunia (Ruzaini Sulaiman @ Abd Rahim & Kamaruzaman Yusof 2019). Pada peringkat awal, orang Cina hanya berkhidmat sebagai pelombong bijih timah. Bagaimanapun, mereka mula membina penempatan dan menetap di Selangor terutamanya di kawasan yang berdekatan dengan lombong bijih timah. Oleh itu, berlakunya kepadatan penduduk di Selangor. Penempatan orang Cina ini turut dikelilingi oleh deretan rumah kedai yang selari dengan jalan raya (Amarjit Kaur 1985).

Permintaan bijih timah yang semakin meningkat memerlukan tenaga buruh yang ramai. Dasar Kolonial British yang berintensifkan tenaga buruh dan kadar upah yang murah telah memenuhi keperluan tenaga kerja dalam sektor perlombongan bijih timah. Oleh itu, bilangan orang Cina di Selangor semakin meningkat terutamanya dalam aktiviti perlombongan bijih timah. Malah, perkembangan sistem kapitalis dan kebanjiran orang Cina juga turut membawa kepada pertambahan penduduk Selangor. Pertambahan orang Cina ini dapat dilihat di kawasan bandar dan pusat pentadbiran misalnya di Kuala Lumpur, Ampang dan Petaling Jaya. Bandar-bandar ini turut dilengkapi dengan pelbagai kemudahan infrastruktur seperti jalan raya, pejabat pentadbiran, bank, syarikat insurans dan sebagainya. Secara tidak langsung mengubah mobiliti masyarakat Selangor menjelang abad ke-20. Jika di awal pembukaan Selangor, penduduknya terdiri dalam kalangan orang

Melayu, namun setelah pembukaan dan perkembangan lombong bijih timah menyebabkan Selangor mempunyai penduduk yang pelbagai kaum dan agama.

Sebagai rumusannya, penglibatan pelombong Cina dalam kegiatan bijih timah telah memperlihatkan peralihan kuasa ekonomi dari pembesar Melayu kepada orang Cina. Ini dapat dilihat apabila menjelang pertengahan abad ke-19, pemodal NNS mula menguasai kawasan perlombongan bijih timah apabila mereka memberikan wang pendahuluan kepada pelombong Cina. Kenaikan harga bijih timah yang melambung tinggi di pasaran dunia telah menyebabkan pemodal NNS ini berminat untuk melabur terhadap industri bijih timah. Pasaran eksport bijih timah Selangor sehingga ke Britain, Amerika Syarikat, India dan China kerana kualitinya yang baik.

Peralihan Kepada Penggunaan Tenaga Elektrik di Kawasan Perlombongan Bijih Timah

Pelombong Cina juga telah beralih kepada kaedah perlombongan menggunakan tenaga elektrik. Pemodal Cina tidak terlibat dalam persediaan penghasilan jana kuasa elektrik kerana dibina oleh British. Pemasangan jana kuasa elektrik ini memerlukan modal yang besar dan ditanggung oleh British. Pengusaha Cina hanya perlu untuk menampung keperluan dan pengambilan tenaga buruh bagi menjalankan kegiatan perlombongan bijih timah. Salinan surat kepada Residen British telah ditulis oleh persatuan pelombong Cina menerusi Dewan Perhimpunan Cina di Kuala Lumpur bertarikh 9 Januari 1936. Surat tersebut adalah mengenai penjana kuasa elektrik di kawasan perlombongan bijih timah (1957/0285679, Sel. Sec. General 1936). Surat tersebut adalah bertujuan untuk memaklumkan mengenai bekalan tenaga elektrik yang terputus di kawasan perlombongan. Ekoran terputusnya bekalan elektrik maka akan menjejaskan pemprosesan dan kutipan hasil bijih timah. Ini kerana ketika itu permintaan terhadap bijih timah telah meningkat sebanyak 120% di pasaran dan memerlukan keperluan tenaga elektrik bagi melancarkan kegiatan perlombongan. Malah, Jawatankuasa Persatuan Pelombong Selangor telah menghantar borang soal selidik yang meminta pelombong menyatakan kemungkinan keperluan masa depan mereka (1957/0285679, Sel. Sec. General 1936). Angka yang dikumpul akan dihantar kepada Penasihat Elektrik Negeri-negeri Melayu Bersekutu. Maklumat ini bertujuan agar kuasa elektrik dijana supaya pelombong mengekalkan pengeluaran semasa daripada lombong bijih timah. Malah, dapat memenuhi peningkatan kuota pada masa hadapan.

Penjana bekalan kuasa elektrik menyebabkan pembangunan infrastruktur berjaya direalisasikan dan diberikan perhatian yang khusus oleh pihak kerajaan. Berbanding sebelum tahun 1920-an, penyediaan bekalan elektrik disediakan sendiri oleh pengusaha lombong (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018). Keadaan ini dapat dilihat apabila Loke Yew telah menjadi pengguna tenaga elektrik yang pertama menerusi pembinaan stesen elektrik di lombong bijih timah di Rawang pada 1894 untuk menggerakkan alat mengepam air. Pihak kerajaan juga turut melantik Sir Federick Bolton sebagai penasihat elektrik bagi merangka skim bekalan elektrik Selangor. Penggunaan elektrik sebagai tenaga baharu bagi perusahaan perlombongan bijih timah turut mula diberikan perhatian oleh pihak British khususnya kepada pengusaha lombong. Keadaan ini turut menyebabkan pengusaha lombong mula beralih kepada penggunaan tenaga elektrik bagi menggantikan tenaga manusia dalam menjalankan kegiatan melombong bijih timah. Kawasan perlombongan bijih timah juga turut dibina *mining substation* oleh Jabatan Elektrik (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018). Sehingga tahun 1928, terdapat 11 buah *mining substation* yang disediakan kepada pengusaha lombong. Misalnya, *Kepong Tin Dredge* telah dibekalkan penyambungan talian penghantaran yang dibuat dari Sentul ke Kepong dan dihubungkan ke *Batu Caves Tin Dredge Company*. Pada ketika itu, talian penghantarannya adalah sebanyak 33,000 volt yang menghubungkan Jalan Sungai Besi ke Serdang sebelum disambungkan ke lombong Tet Lee, Hock Hin dan Weng Loong (Mohd Khairul Anuar & Ahmad Kamal Ariffin 2018). Sementara 11,000 volt pula disambungkan ke lombong Kat Loong, Chop Heap Loong dan Goh Thean Sang di kawasan Pudu Ulu.

Perkembangan Landskap di Selangor

Perkembangan bijih timah di Selangor telah menyebabkan perubahan ke atas peta landskap negeri Selangor. Hal ini kerana terdapat banyak kemajuan yang telah dibina bertujuan untuk memudahkan urusan perdagangan bijih timah. Misalnya seperti pembinaan jalan raya dan jalan kereta api. Pada peringkat awal, pembinaan jalan kereta api adalah di sekitar kawasan perlombongan kerana akan menghubungkan terus ke kawasan pelabuhan. Pembinaan jalan kereta api diberikan keutamaan oleh British kerana kos pembinaannya yang jauh lebih murah dan boleh membawa muatan yang banyak dalam satu masa. Contohnya, pembinaan jalan kereta api dari Kuala Lumpur menuju ke Sungai Kelang atau Bukit Kuda pada tahun 1886 dipanjangkan sehingga ke Kelang melalui jambatan Connought yang dibina pada tahun 1890 (D.G.E, Hall 1987). Setelah itu, terdapat juga pembinaan jalan kereta api dari kawasan perlombongan bijih timah seperti di Rawang, Kuala Kubu dan Sungai Besi yang menghubungkan Kuala Lumpur dibina pada tahun 1888 dan siap pada tahun 1895. Kos pembinaan jalan kereta api ini telah ditanggung oleh British hasil daripada cukai yang dikutip termasuklah menerusi pinjaman yang dibuat daripada Pemodal Negeri-negeri Selat (Amarjit Kaur 1985). Pengoperasian pembinaan jalan kereta api ini telah dijalankan oleh jurutera British dan pekerja mahir dari Ceylon dan Bengal serta buruh tempatan. Seterusnya, pembinaan jalan kereta api ini telah dibina dari Kuala Lumpur ke Port Swettenham pada tahun 1899 (Azmah Abdul Manaf 2001).

Konflik Dalam Kalangan Pelombong Cina

Terdapat juga konflik dalam kalangan pelombong Cina di Selangor ekoran perkembangan bijih timah seperti kegiatan kongsi gelap, penindasan majikan, aktiviti pelacuran dan ketagihan candu.

Kegiatan Kongsi Gelap

Selanjutnya, kongsi gelap ini tidak dapat dipisahkan dengan pelombong Cina di Selangor dan pusat gerakannya Tian Ti Hoey terletak di Lukut yang sebelum tahun 1880 adalah sebahagian daripada wilayah Selangor (Rosiswandy Mohd. Salleh 2019). Tambahan pula, perbalahan dalam kalangan kongsi gelap sering berlaku kerana merebutkan kawasan bijih timah. Malah, rompakan dan pembunuhan sering berlaku terhadap sesiapa sahaja yang mereka jumpai. Selain itu, punca kepada pergaduhan kongsi gelap di Selangor adalah disebabkan oleh perebutan wanita sehingga menjejaskan persatuan kongsi gelap (Khoo Kay Kim 1984). Selanjutnya, dengan penutupan rumah pelacuran telah mengakibatkan tabung pertubuhan kongsi gelap menjadi semakin berkurangan (Victor Purcell 1997). Keadaan ini telah mendorong kepada peningkatan jumlah atau kadar jenayah yang dicituskan oleh kongsi gelap.

Penindasan Majikan

Keterlibatan pelombong Cina dalam kegiatan bijih timah di Selangor telah mengakibatkan buruh Cina ini ditindas oleh majikan mereka. Ini dapat dilihat apabila pelombong Cina dipaksa bekerja melebihi keperluan masa yang telah ditetapkan iaitu selama lapan jam bekerja. Pelombong Cina ini dilihat bekerja dari awal pagi dan berakhir pada waktu malam tanpa dibayar gaji (Ruzaini Sulaiman @ Abd Rahim & Kamaruzaman Yusof 2019). Apabila pelombong Cina ini membuat aduan kepada 'Jabatan Perlindungan Orang Cina' pihak majikan akan mengelakkan daripada ditangkap atau di siasat oleh pihak berkuasa dengan melarikan diri (Ruzaini Sulaiman @ Abd Rahim & Kamaruzaman Yusof 2019).

Aktiviti Pelacuran

Perbezaan bilangan orang Cina telah membawa masuk orang Cina dalam kalangan wanita untuk bekerja di pusat hiburan. Selain itu, kegiatan pelacuran juga turut berkembang pesat dalam kalangan pelombong Cina bagi tujuan hiburan. Hal ini kerana buruh Cina lelaki ini datang ke Selangor secara bersendirian dan tidak membawa keluarga. Terdapat juga pelacur yang ditempatkan di kedai-kedai kopi yang bertujuan untuk pelanggan menggunakan khidmat mereka secara sulit (Victor Purcell

1997). Malah, penutupan rumah pelacuran juga telah mengakibatkan kegiatan pelacuran beralih ke tepi-tepi jalan. Keadaan ini telah menyebabkan menularnya penyakit berjangkit iaitu penyakit kelamin (Victor Purcell 1997).

Ketagihan Candu

Pelombong Cina di Selangor juga menghadapi masalah ketagihan candu. Hal ini kerana budaya yang dibawa masuk dari negara asal mereka sendiri iaitu dari negara China sebagai ubat kesedihan bagi melupakan keluarga yang jauh di China. Walaupun candu ini menjejaskan kesihatan namun pelombong Cina menghisap candu kerana dapat memuaskan nafsu dan keseronokan setelah penat bekerja di lombong bijih timah (Victor Purcell 1997). Selanjutnya, candu juga turut digunakan sebagai ubat mujarab bagi merawat penyakit yang mereka hadapi. Rumah pelacuran menjadi tempat bagi pelombong Cina tersebut belajar menghisap candu (Victor Purcell 1997). Impak daripada ketagihan candu ini telah mengakibatkan ketidakwarasan dan kadar jenayah meningkat di Selangor terutamanya dalam kalangan pelombong Cina kerana berlakunya kecurian bagi mendapatkan candu. Ini secara tidak langsung mengakibatkan masalah rumah tangga berlaku dalam kalangan mereka.

KESIMPULAN

Perkembangan perlombongan bijih timah telah melonjakkan negeri Selangor sebagai pengeluar utama di pasaran dunia. Perkembangan bijih timah di Selangor turut memperkenalkan pelbagai kaedah baharu yang memudahkan pengusaha lombong bagi memenuhi permintaan terhadap bijih timah yang kian meningkat. Penggunaan peralatan daripada mesin secara tidak langsung menggantikan tenaga manusia dan berkembangnya penggunaan tenaga elektrik. Hal ini kerana kaedah melombong menerusi penggunaan jentera yang canggih telah dipelbagaikan apabila tenaga elektrik digunakan. Oleh itu, pengusaha lombong dapat menjalankan kerja penggalian bijih timah dengan lebih berkesan terutamanya di dasar lombong.

Selain itu, aktiviti perlombongan tersebut memberikan impak kepada negeri Selangor terutamanya dalam pembinaan infrastruktur seperti pembinaan jalan raya, jalan kereta api dan perkhidmatan pos serta telegraf. Hal yang demikian bukan sahaja memberikan kelebihan kepada British untuk memudahkan urusan pentadbirannya tetapi akan memudahkan masyarakat di negeri Selangor. Hal ini kerana British tidak berpuas hati dengan pengangkutan tradisional orang Melayu iaitu kereta lembu dan sampan. Ini turut menyebabkan British membina kemudahan ini untuk meningkatkan pengeluaran bijih timah dan mempercepatkan hasil bijih timah untuk dieksport sebagai bekalan kepada negara Eropah. Perkembangan ekonomi Selangor yang pesat ini turut membawa kepada terjalannya hubungan perdagangan antarabangsa apabila British datang ke Tanah Melayu untuk mendapatkan bijih timah kerana Revolusi Perindustrian di Eropah.

BIBLIOGRAFI

- 1957/ 0097949 Pemulangan bijih timah dan timah serta duti yang diterima oleh NNMB. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 1957/ 0287556 Selangor Section General 140/1937 Enclosure. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 1957/0285679 Sel. Sec. General 1936 Peningkatan permintaan bekalan kuasa elektrik kepada lombong di Selangor. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 1957/0287556 Sel. Sec. General. Perlombongan bijih timah secara terbuka di Selangor oleh pemeriksa lombong Kuala Lumpur iaitu Mr J.B. Mackie. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 1957/0290230 Sel. Civil Affairs Bijih timah di Selangor. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 1978/0006035 D.C.L Selangor 157/51. Kadar upah, sistem sistem gaji pembayaran gaji & pendapatan pekerja di lombong bijih timah Cina di Selangor. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- 2006/0029093 Federated Malay States, Annual Report and Accounts of the Electrical Department 1933.

- 2006/0038139 SP.13/E/54 Kedatangan Orang Cina ke Tanah Melayu. Arkib Negara Malaysia. Kuala Lumpur.
- Amarjit Kaur. 1985. 'Perkembangan ekonomi Selangor: Suatu tinjauan Sejarah'. 1985. Dlm. Adnan Hj. Nawang dan Mohd Fadzil Othman. (Ed.) *Selangor Sejarah dan Proses Pembangunannya*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya dan Muzium Sultan Alam Shah.
- Amarjit Kaur. 1989. "Perkembangan ekonomi Selangor-Suatu Tinjauan sejarah". Kolokium Sejarah Negeri Selangor Darul Ehsan. Kuala Lumpur: Universiti Malaya dan Kerajaan Negeri Selangor. 21 Januari, hlm. 1-42
- Azmah Abdul Manaf. 2001. *Sejarah Sosial Masyarakat Malaysia*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- Gullick, J.M. 1988. *Kuala Lumpur 1880-1895*. Petaling Jaya: Pelanduk Publications.
- Hall, D.G.E. 1987. *Sejarah Asia Tenggara*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Khoo Kay Kim. 1984. *Negeri-negeri Melayu Pantai Barat 1850-1873*. Petaling Jaya: Fajar Bakti.
- Khoo Kay Kim. 1989. "Riwayat Selangor Darul Ehsan". Kolokium Sejarah Negeri Selangor Darul Ehsan. Kuala Lumpur: Universiti Malaya dan Kerajaan Negeri Selangor. 21 Januari, hlm. 1-33
- Mohd Isa Othman. 2004. *Sejarah Malaysia (1800-1963)*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- Mohd Khairul Anuar Mohd Rosli & Ahmad Kamal Ariffin Mohd Rus. 2018. 'Impak elektrik dalam perkembangan industri bijih timah di Selangor dan Perak, 1927-1940'. *Jurnal Sejarah* 27(2): 17-30.
- Mohd Supian Sabtu. 2005. 'Sejarah awal'. Dlm. Abdullah Zakaria Ghazali. (Ed.) *Sejarah Selangor: dari zaman prasejarah hingga kemerdekaan*. Selangor: Persatuan Sejarah Malaysia Cawangan Selangor.
- Purcell, Victor. 1997. *Orang-orang Cina di Tanah Melayu*. (Terj.) Nik Hasnaa Nik Mahmood. Skudai: Universiti Teknologi Malaysia.
- Rosiswandy Mohd. Salleh. 2019. *Sejarah Lukut Kegemilangan Sebuah Pemerintahan Melayu Abad ke-19*. Kuala Lumpur: Jabatan Muzium Malaysia dan Kementerian Pelancongan Seni dan Budaya Malaysia.
- Ruzaini Sulaiman @ Abd Rahim dan Kamaruzaman Yusof. 2019. *Etnik Cina Asal Sengsara Kini Selesa*. Terengganu: Universiti Malaysia Terengganu.
- Tan Ding Eing. 1975. *Sejarah Malaysia dan Singapura*. Kuala Lumpur: Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Wong Lin Ken. 1965. *The Malayan Tin Industry to 1914*. Tucson: The Universiti of Arizona Press.
- Yip Yat Hoong. 1965. *The Development of the Tin Mining Industry of Malaya*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya Press.
- Zulkanain Abdul Rahman. 2005. 'Ekonomi?'. Dlm. Abdullah Zakaria Ghazali (Ed.). *Sejarah Selangor: Dari zaman prasejarah hingga kemerdekaan*. Selangor: Persatuan Sejarah Malaysia Cawangan Selangor.

Nur Hafizah Md. Hamzah
 Jabatan Sejarah
 Fakulti Sains Kemanusiaan
 Universiti Pendidikan Sultan Idris
 39500 Tanjong Malim, Perak
 Email: fizahamzah.nhmf@gmail.com

Adnan Jusoh, (Ph.D)
 Pensyarah Kanan
 Jabatan Sejarah
 Fakulti Sains Kemanusiaan
 Universiti Pendidikan Sultan Idris
 39500 Tanjong Malim, Perak
 Email: adnan.jusoh@fsk.upsi.edu.my

Diserahkan: 27 Disember 2022

Diterima: 21 Januari 2023

Diterbitkan: 30 Jun 2023